

INTRODUCTIE IDENTITEIT

Rien, vriendelijke vijftiger, vertelt met een goedelijk Brabants accent. Zo nu en dan verontwaardigd, geëmotioneerd in de vloed van zijn woorden, wanneer hij duidelijk wil maken waaruit zijn zoektocht heeft bestaan. Op zoek naar identiteit en verlangend de vaagheid in zijn bestaan op te lossen. En als zoveel kinderen van de oorlog lange tijd geen weet gehad van het oorlogsverleden van zijn vader en de gevolgen daarvan in het ouderlijk gezin.

INTERVIEW RIEN

In hoeverre de oorlog een rol gespeeld heeft is mij niet helemaal duidelijk geworden. Het heeft wel veel verklaard, maar niet alles. De onderliggende verhoudingen waren altijd gericht op mijn vader. Ik ben door de jaren heen genuanceerder over hem gaan denken, maar ik vraag me ook wel af in hoeverre het toch ook al in zijn persoonlijkheid heeft gelegen, of hij zo ook al was voor de oorlog....

Wat verwarrend is geweest.... was dat mijn vader een ongeluk kreeg.... een schedelbasisfractuur.... Ik was toen 12 jaar. Dit gebeuren is nogal bepalend geweest in m'n leven; alles wat zich om het ziekbed heen afspeelde, zijn beperkingen, zijn invaliditeit. Aandacht voor andere zaken was er niet zo.... Ik denk dat ook hierdoor het oorlogsverleden van mijn vader naar de achtergrond teruggedrongen werd. Ik vond mijn vader een verbitterde, nare, vervelende en chagrijnige man, bij wie ik niet gauw iets goed kon doen. Ik herinner me, dat is dan van voor het ongeluk, dat ik bij hem achterop de fiets zat, verkrampt en doodstil, op m'n hoede voor z'n onvoorspelbaar gedrag, want je kon zijn gram zomaar over je heen krijgen.... Of toen ik voor de eerste keer een band moest plakken en het niet lukte, dan kon hij toch uitvallen: *Sufferd, kom hier dat kun je ook niet, verdomme,.... ik doe het wel.* Ik vond het gedrag van mijn vader niet vanzelfsprekend, maar ik kon er niets aan veranderen. Ik verzette me wel, in de zin van vragen stellen, of door het te negeren, maar een antwoord bleef uit en mijn moeder dekte altijd toe, zo van: *dat begrijp je later wel....* Altijd sussen....

Het paste ook niet in de moraal van die tijd en van thuis om je af te vragen wat voor mij belangrijk was: hoezo jij.... Denk maar niet dat ik ooit een compliment van hem kreeg. De opdracht: zorg voor elkaar, was er wel, maar er was geen aandacht voor ieders eigenheid, individualiteit. De ander was belangrijk, normen en een katholieke opvoeding speelden een grote rol.... Er was weinig bevestiging voor kinderen en veel commentaar op wat niet deugde. Ik denk dat het in die tijd vaak zo ging tussen ouders en kinderen. Ik ben geboren in 1948, ik was de een na jongste uit een gezin van 6 kinderen; tussen mijn oudste zus en mij zat een

leeftijdsverschil van 16 jaar. Geboren in een katholieke streek, in een streng katholiek milieu, 'het rijke Roomse leven', om het zo maar eens te noemen. Het was dorps, ik vond het armzalig, een fabriekscultuur. Arbeiders, notabelen en daartussen de middenstand, echt een jaren 50 sfeer: saai, eentonig en voorspelbaar. Ik ervaarde het als een keurslijf van vastgestelde normen en waarden. Op school nog eens een sterke scheiding der seksen: aparte jongens- en meisjesscholen. Ik mocht al wel naar de MULO en dat was in die tijd niet zo vanzelfsprekend, maar mijn moeder was daarin bepalend: achteraf gezien al heel wat wijzer, vrijzinniger, vind ik. Zij vond het belangrijk dat ik verder kon leren. Maar doordat mijn vader dat ongeluk gekregen had, kon ik mijn verdere studiewensen wel vergeten; ik had graag naar de HBS gewild, maar dat was door die omstandigheden niet meer mogelijk. Vanaf toen lag meewerken in het vooruitzicht in plaats van verder studeren. 't Was nu eenmaal geen vetpot thuis en we moesten maar mee verdienen voor het gezin. Zo vond ik, helemaal niet gemotiveerd, werk op een fabriek, later in een drukkerij en nog weer later kwam ik terecht bij een woninginrichter. Daar merkte ik, in de winkel, dat ik het contact met mensen leuk, prettig en afwisselend vond. Dat lag me: communicatie en contact. En zo groeide de voedingsbodem voor mijn latere beroepskeuze om iets te gaan doen met mensen.

Net voordat ik in dienst moest leerde ik mijn inmiddels ex-vrouw kennen. Kort daarop overleed mijn vader plotseling aan een hartinfarct en moest mijn moeder ook opgenomen worden in het ziekenhuis. Zo had ik ineens geen ouderlijk huis meer. Uit militaire dienst gekomen vond ik weer werk bij de woninginrichter, maar ik wilde toch ook meer orde op zaken stellen voor een meer definitievere beroepskeuze, vooral met het oog op mijn toekomstig kostwinnerschap. Ik liet me testen en er kwam een beroep in de richting van hulpverleners uit, bijvoorbeeld maatschappelijk werk.

Om een lang verhaal kort te maken: ik doorliep de middelbare- en hoger beroepsopleiding sociaal werk. Daarna was het werk hebben dat me paste, waar ik m'n plek vond en waar ik een deel van me zelf in kwijt kon. Idealistisch.... ja, tot op de dag van vandaag, gelukkig, alhoewel de scherpe kantjes er met het klimmen der jaren wel iets van afgesleten zijn. Ik neem inmiddels wel wat meer pas op de plaats..

Om de draad van het verhaal weer op te pakken: inmiddels getrouwd wordt in 1978 mijn zoon geboren, dan breekt er een hele moeilijke periode in mijn leven aan.... Hoewel ik weliswaar heel gelukkig ben met mijn zoon, zijn er twijfels alom. Niet meer gelukkig in m'n relatie, twijfels over het vaderschap.... me voortdurend de vraag stellen of ik het wel aan kan.... en of ik het wel goed doe....

Op dat moment is het me absoluut nog niet duidelijk dat al dat getob, al die twijfels natuurlijk met de relatie met mijn eigen vader te maken hebben.... Tot dan ben ik, als oplossing, alleen maar zeer opvoedkundig bezig,.... maar alles in een kramp.... Nog weer later twijfels over m'n seksuele identiteit.... En uiteindelijk, het echt niet meer weten. M'n zoon is dan al weer 4 jaar.

Ik besluit hulp te gaan zoeken. Hierdoor kom ik er geleidelijk aan achter dat m'n diepste wensen en verlangens altijd gerelateerd waren aan een ander en ik word me er bewust van dat het patiënt zijn van mijn vader hierin een grote rol gespeeld heeft. Het duurt toch wel verschillende jaren dat ik zo, tastend, aarzelend en zoekend, m'n weg probeer te vinden. Ik vond het heel moeilijk om een evenwicht te vinden tussen m'n eigen en andermans belang, met name tussen die van mij en van m'n (ex)-vrouw en m'n zoon. Ik wilde een leven van vriendschappen en getrouwd blijven combineren, ik dacht in eerste instantie dat dat een oplossing was. Er kwam een moment dat ik vertwijfeld genoeg niet meer wist hoe ik m'n

leven moest inrichten en toen heb ik toch het besluit moeten nemen om weg te gaan om alleen te gaan wonen. Door de opleiding die ik in die tijd volgde, werd ik gedwongen te kijken naar de invloed van het socialisatieproces dat ik door gemaakt had. Zo kwam ik er achter dat ik niet gewend was, ik had het sowieso niet geleerd, om mijn eigen belevingen te toetsen: hoe iets voor mij was; hoe ik iets ervaarde; hoe het voor mij voelde.... Zo leerde ik gaandeweg mijn eigen weg zoeken en de nodige consequenties eraan te verbinden. Maar nogmaals, het duurde toch nog wel een aantal jaren voordat ik er een redelijke balans in wist te vinden. Dat gold ook voor mijn vrouw die samen met onze zoon eveneens een nieuw evenwicht moest vinden.

Op een gegeven moment volgde ik, na zo'n driekwart jaar alleen gewoond te hebben, in het kader van een deskundigheidsbevordering een cursus bij het ICODO. Daar werd de vraag aan ons gesteld welke invloed de oorlog op ons ouderlijk gezin had gehad.... Ik wist wel dat mijn vader in Duitsland had gewerkt.... daar werd ook wel eens over gepraat, ook al naar aanleiding van zijn invaliditeit en het inkomen.... Ik wist ook dat de oudste zus van mijn moeder was omgekomen door een granaatscherf,.... die scherf lag overigens altijd nog bij ons thuis in het keukenlaatje.

En andere verhalen, zoals over de geboorte van een zusje in 1943, over schuilkelders of schuilen in een aardappelkuil, of over de bevrijding van Brabant in 1944.... Spannende, en in zekere zin ook wel humoristische verhalen,.... dat was wat ik kon vertellen..., bepaald niet zo indrukwekkend....

Als later tijdens die cursus over wie en wat onder oorlogsslachtoffers verstaan wordt het woord dwangarbeid valt, slachtoffers van de Arbeitseinsatz, pas dan realiseer ik me met een schok dat het ook over mijn vader gaat.... Er komen verhalen bij me boven die mijn vader ook verteld had, zoals het verhaal hoe hij zich zelf verwondde om aan de Einsatz te ontkomen. Ik had mijn vader dus altijd verkeerd beoordeeld! Tot op dat moment had ik mezelf gezien als een slachtoffer van mijn vaders gedrag. Maar pas toen kon ik een verband leggen tussen de gevolgen van de oorlog en het gedrag van mijn vader. Het werd me ineens duidelijk. Ik herkende toen pas het loyaliteitsconflict dat er altijd was geweest. Ik voelde me als kind vanuit een natuurlijk oergevoel wel verbonden met hem, maar toen stak er ook een schuldgevoel de kop op: verdomd, ik heb die man altijd verkeerd beoordeeld.... wat nu.... En ik besepte ook dat de term het geparentificeerde kind weleens van toepassing kon zijn op mezelf, omdat ik me altijd verantwoordelijk voelde voor het welbevinden van pa en ma, en altijd maar m'n best deed en er altijd maar tussen door probeerde te laveren.... Me verantwoordelijk voelen, denken dat het aan mij lag.... me daarin staande houden, maar ondertussen liep ik met een zware kop rond.... wat moet ik een oud ventje geweest zijn. Natuurlijk heb ik ook wel rotstreken uit gehaald, ik wil niet alleen maar dramatiseren....

Maar dit is wat ik gemist heb bij m'n ouders: belangstelling, aandacht voor ieders eigenheid. Ik begreep toen pas waarom, toen ik zelf vader werd, het zo'n complete chaos geworden was, waar ik niet uitkwam. Ik wist dat ik verantwoording moest en wilde dragen voor mijn kind, maar ik wist ook dat het meer dan verzorging nodig had.... Alleen.... ik wist niet hoe.... Ik had geen voorbeeld gehad, mijn vader had het nooit aan mij gedaan..

Nee, ik heb mezelf nooit gezien als een tweede generatie-slachtoffer, dat woord is zo belast. Ik heb me wel benadeeld gevoeld door mijn vader's gedrag, dat wel, maar oorlogsslachtoffer, nee, die term vind ik van toepassing op anderen. Zelfs mijn vader heb ik nooit zo kunnen zien. Het heeft lang geduurd voordat er een zekere erkenning plaats vond voor mensen van de

Arbeitseinsatz. Bovendien vind ik dit een eufemistische term: arbeid adelt, het is deugzaam, zeker bij zelfverkozen werk. Je ontleent er deugd en zingeving aan. Het woord dwangarbeid veranderde het beeld dat ik erover had: dat ruikt naar slavenarbeid en zo had ik het nooit opgepakt... Mijn vader heeft in het Ruhrgebied moeten werken, ik weet niet wat hij gezien en ervaren heeft. Ik heb er nu inmiddels wel over gelezen en me er een beeld over gevormd. Het heeft geholpen om het beeld dat ik van mijn vader heb te veranderen, om hem meer te zien als mens, niet alleen als vader, maar ook een mens die geleden, maar ook geleefd heeft.... 't Heeft ook te maken met erkenning. Weet je, het ontroerde me toen Kok zijn verontschuldiging uitsprak dat Nederland, de Staat, ernstig te kort is geschoten bij de opvang van mensen die uit de oorlog terugkeerden. Het geldt ook voor mijn vader.... die erkenning, ja, dat geeft een gevoel van eindelijk iets. Misschien wel in de plaats van mijn vader, want ik heb altijd gevoeld, of liever gezegd de druk ervaren een plaatsvervanger te moeten zijn van mijn vader. Een soort *Wiedergutmachung*, eerstgeborene na de oorlog. Door de ontmoeting met Kombi in 1990 viel ook dit op z'n plaats.

Wat me bij Kombi aanspreekt is het begrip kind. Ik heb het kind in me vroeg achter me moeten laten. Ook door de kadaverdiscipline op school. Ik heb het thuis en op school beleefd als armoede, geestelijke armoede wel te verstaan, in de verhoudingen, in de interactie. Met name door de minachting van mijn vader naar de kinderen. De contacten met anderen bij Kombi stelden me in staat een link te leggen, want daar hoorde ik verhalen van andere kinderen van de oorlog. Vanaf dat moment begreep ik dat ik als kind veel heb waargenomen, sferen heb aangevoeld die ik niet kon beredeneren.

Ik herinnerde me een voorval dat mijn vader in de houding springt als zijn baas, in mijn ogen een vriendelijke man bij ons thuis komt om iets met hem te bespreken. Mijn vader klapt zelfs met de hakken tegen elkaar. Ik vond dat zo onbegrijpelijk, tot op dat moment.

Er werd thuis sowieso niet gepraat, er werden wel dingen tegen elkaar gezegd maar een gesprek werd niet gevoerd. Voor een kind van zit het vaak in het aanvoelen van sferen,.... er werd in stilte geleden en in een ogenschijnlijk gelaten sfeer was de lading ervan wel degelijk voelbaar. Die druk, die spanning, heb ik als een loden last gevoeld. Kombi betekende voor mij dat er klaarheid omtrent de vaagheid in mijn bestaan begon te komen, met name rond het kind zijn.

Wat er veranderd is....? Dat is moeilijk uit te leggen, laat ik het zo zeggen: ik heb m'n gevoel zo vaak weg moeten stoppen, daar heeft zo'n rem op gezeten, maar dat is nu veel meer in evenwicht met m'n verstand, meer op een lijn. Er is helderheid over de nazinderende sferen van vroeger, waar ik me als kind niet voor kon afsluiten. Er is erkenning over m'n pijn en verdriet Ik kan nu mijn vader een plek geven die hij verdient. Mijn vader verlangde naar een zoon na de komst van 4 dochters. Het lijkt of we beiden op onze plek terecht gekomen zijn. Ik begrijp nu ook mijn moeder beter, waarom ze altijd zo is geweest, ook al snapte ik er destijds niets van en van haar wijsheid al helemaal niets. Haar wijsheid bestond uit relativerende opmerkingen als: onze Lieve Heer heeft rare kostgangers....., of als ik ruzie met m'n zus had: kindertjes bemint elkander. Ik vond dat heel verwarrend en ik voelde me vaak schuldig. Die ethiek van mijn moeder: beschermen, niet kwetsen, snapte ik absoluut niet, gaf me alleen maar verwarring ten opzichte van eigen wensen en verlangens. De positieve kant ervan, empathie/aanvoelen, kan ik nu constructief inzetten nu het zich niet langer tegen me keert. De keus voor Kombi is tevens gebaseerd op de positieve invloed van mijn moeder. Zij bracht me ook de moraal, de ethiek, het gevoel bij van het niet veroordelen van mensen en de mildheid naar mensen toe. Ze zette dat ook in daden om door te helpen als dat aan de orde

was. Haar invloed is uitgegroeid in mijn eigen waarde: leven en laten leven. Ik geloof meer nog als voorheen in het goede van de mens, in rechtvaardigheid, ondanks en in weerwil van de realiteit van de agressie. En ik vind het uiterst belangrijk uit te blijven dragen hoe funest een oorlog en de uitwerking daarvan op het leven van kinderen kan zijn, ook op diegenen die na een oorlog geboren zijn".

Ooit niet vanzelfsprekend, maar na een lange moeizame weg overtuigder mens geworden, is de slotzin van Rien's levensverhaal, waarvan hij zich afvraagt of dit niet wat al te fragmentarisch is gebleven.

Maar, relateert hij er onmiddellijk achteraan, het klopt uiteindelijk wel met al die crisissen: Wie niet geworsteld heeft, kent ook de intensiteit van het leven niet.